

ULUSÖTESİ ŞİRKETLER VE KÜRESEL KRİZ

Deniz ŞİŞMAN*

Özet

Küreselleşme ile birlikte, sermayenin düşen kar oranlarını telafi edebilmek için sınırötesi yatırımlara yönelmesi sözkonusu olmuştur. Bu süreçte, sermayenin ulusötesileştiği ve yatırımların ulusötesi şirketler aracılığıyla gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Bu çalışmada, 2008 yılı ile birlikte küresel krizin etkisi bu şirketler açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda ulaşılan sonuçlar şöyle sıralanmıştır; küreselleşmenin krizi, önceki krizlere göre farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır ve ulus devlet bu sorunları çözmekte yetersiz kalmaktadır. Kriz sürecinde, artan şirket birleşme ve satın almaları, tekelleşmeye neden olmuştur ve emek ile sermaye arası eşitsizliği artırmıştır. “Yüksek etkileşime sahip” ulusötesi finansal şirketlerin krizden en fazla etkilenen şirketler olduğu gözlenmektedir. Ayrıca kriz sürecinde gelişmekte olan ülkelerin ulusötesi şirketlerinin, gelişmiş ülke ulusötesi şirketlerine nazaran DYY’ları artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresel kriz, Ulusötesi şirketler

JEL Sınıflaması: F2, F5, F6, J40

TRANSNATIONAL CORPORATIONS AND THE GLOBAL CRISIS

Abstract

In the globalization process, it is discussed on capital turn towards crossborder investments to compensate falling profit rates. In this process, it appears that it has to be realized via the transnational capital investment and transnational corporations. In this study, the impact of the global crisis of 2008 was examined in terms of transnational corporations. In the study results, the globalization crisis reveal different results than previous crises and nation states are insufficient to solve these problems, increased mergers and acquisitions during crisis has let to monopolization and increased inequality between capital and labour. “High interactive transnational corporations” are the most affected companies by crisis. Furthermore, during the global crisis, foreign direct investment from developing countries’ TNCs have increased in comparison to developed countries’ TNCs.

Keywords: Globalization, The Global Crisis, Transnational Corporations

JEL Classification: F2, F5, F6, J40

---

* Yard. Doç. Dr., Gelişim Üniversitesi, İİSBF, Ekonomi Finans Bölümü,
dsisman2004@yahoo.com

1. Giriş

Kapitalizmin en önemli meselelerinden biri olan karlılık düşüşü nedeniyle sermayenin uluslararası piyasalara açılması, sermaye ihracı yoluyla yeni yatırım fırsatları yakalanmasına olanak sağlamıştır. Ucuz doğal kaynak ve işgücü olanaklarının karlılık üzerine etkisi önem taşımaktadır. Bu olanaklardan yararlanan şirketler, genellikle kendi ülkesinde teknelci konuma sahip büyük şirketlerdir. Küreselleşme sonra üretimin parçalanması süreciyle bu büyük şirketlerin üretimin çeşitli kademelerini çeşitli ülkelerde gerçekleştirilmesi gerek sermayenin gerekse üretim yapılan ülkede üretime katılan ortakların politikalarını aralarındaki çıkar birliğini gözeterek belirlemelerine neden olmaktadır. Bu nedenle şirket ve sermayenin ulusötesileşmesi aşamasına geçilmektedir. Şirketlerin ulusötesi aşamasına geçişleri doğrudan yabancı yatırımların genişlemesi, uluslararası birleşme ve satın almaların artması firmalar arası ulusötesi stratejik ittifakların artması ile hızlanmıştır. Bu şirketler ulusal denetimden yalıtılmış ekonomik düzen üzerinde sözsahibi olan şirketler haline gelmişlerdir. Günümüzde doğrudan yabancı yatırımların önemli bir kısmını temsil eden ulusötesi şirketlerin(UÖŞ) sayısı 82000'e, yabancı bağlı şirket sayısı 810.000'e, çalışanlarının sayısı 77 milyon'a ulaşmıştır¹.

UNCTAD tanımına göre ulusötesi şirketler; yönetim merkezlerinin 3 ülkeden fazla olması, üretim, satış ve pazarlama gibi ekonomik faaliyetleri farklı bölgelerde gerçekleştirmeleri nedeniyle uluslararası şirketlerden ayrılmaktadır. Yabancı yatırımlar açısından yapılan değerlendirmeden farklı olarak, ulusötesi şirketlerin ulusötesilik endeksi ile değerlendirildiği bir sıralama yapılmaktadır. Ulusötesilik endeksi literatüre göre şöyle açıklanmaktadır: ilk olarak yabancı varlıkların toplam varlıklara oranı, ikinci olarak dış satışları toplam satışlara oranı ve son olarak yabancı istihdamın toplam istihdama oranı hesaplanarak, bulunan oranların ortalaması alınmaktadır. Ulusötesi şirketlerin en büyüklerini içeren tablo yabancı varlık sıralamasıyla birlikte ulusötesilik endeksi sıralaması ile her yıla ait olarak UNCTAD tarafından yayınlanmaktadır. 2013 UNCTAD verilerine göre yabancı varlık sıralamasında ilk sırada yer alan General Electric'in ulusötesilik endeksi %48.8 iken, dış varlıkta ikinci sırada yer alan Royal Dutch Shell şirketi ulusötesilik endeksi %72.8 olduğundan ulusötesilik açısından değerlendirildiğinde daha üst sırada yer almaktadır.² Bu çalışmada kriz sürecinde ulusötesi şirketlerin yatırımları, satışları, karlılığı ve istihdamı birlikte değerlendirileceğinden ulusötesilik endeksi üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

2. Küreselleşmeye Genel Bakış

1960 ve 1970'lerle birlikte işçi sınıfının ve halkın gücünün bastırılması ile ulusötesi sermayenin dünya çapında genişlemesinin başlangıcı, aynı döneme denk gelmektedir. Emek, artık dünya üzerinde kolayca değişime açık bir kaynak olarak serma-

---

¹ UNCTAD , World Investment Report 2009, Transnational Corporations, Agricultural Production and Development. s.8

² Bu çalışmada kriz sürecinde yapılan yatırımlar öncelikli olarak düşünüldüğünden, listedeki sıralama üzerinden şirketler değerlendirilecektir.

---

yenin hizmetine girmiştir. Dünya kapitalizminin küreselleşmesi de yaşanan gelişmeler eşliğinde başlamıştır. İmalat sanayiinde kar oranlarının düşmeye başlaması ile birlikte yüzyıllardır devam eden sanayileşme ve kalkınmanın geri planda kaldığı ve denizaşırı ülkelere yönelik üretim devam etmesi ile birlikte gelişmiş ülkelerde işsizliği besleyen bir döneme girilmiştir

Tüm bu gelişmelerin eşliğinde, bilgisayar ve bilişim alanındaki teknolojik adımlar, işgücünün özellikle Güney Doğu Asya ve gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimden kente göçü ile birlikte sağlanan ucuz işgücü, ulusötesi sermayenin gelişmesinde önemli etkenler olmuştur. Ayrıca ekonomide, üretken girişimlerden, finansallaşmanın arttığı bir ortama geçişin başladığı görülmektedir. Finans sektöründe ve özellikle bankacılıkta yaşananlara göz attığımızda ise, bankalar önceleri ev kredisi, eğitim kredisi gibi faydalı amaçlar için kullanılan, büyümede etkili kuruluşlar iken ve henüz finansal krizler yaşanmıyorken, 1970'lere gelinmesiyle;

- *sanayileşmeden uzaklaşma*
- *üretimin denizaşırı ülkelere kaydırılması,*
- *muazzam şekilde büyüyen finansal kurumlara doğru kayış,*

küresel ekonomide değişimin önemli nedenlerinden olmuştur.

1950 ve 1960'lı yıllarda bilgisayar, internet ve enformasyon teknolojilerine dönüşecek yüksek teknolojilerin gelişmesinin uygun olduğu bir ortam oluşmuştur. Daha sonra, 1970'lerde finansallaşma ile birlikte servetlerin finansal sektörün elinde yoğunlaşması sözkonusu olmuştur.³

Süreç içinde, küreselleşme ile birlikte ulus devletlerin zayıflayan hegemonyası, uluslararası şirketlerin dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte ulusötesi bir sermaye hegemonyası da doğmuştur. 1980-1990'lar sermayenin aşırı birikimi ile büyümenin yüksek olduğu dönemler olmuştur. Bu yıllarda, emeğin sömürsünün de artan bir hızla devam ettiği bir ortam yaratılmıştır.

1990'ların sonu ve yeni milenyumla girişle birlikte artan eşitsizlik ve sosyal kutuplaşma; sermayenin belli bir kesimde toplanması ve aşırı birikim ile birlikte küresel ekonominin krize elverişli bir konuma gelmesine neden olmuştur. Bu süreçte, krizin geciktirilmesi amacıyla savaş ekonomisinin canlandırılmaya çalışıldığı bir dönemde Afganistan ve Irak savaşları, savunma sanayiinin sermaye birikimini artıran ayrıca ülkelerin dış politikaları üzerinde söz sahibi olan bir yapının oluşmasına yol açmıştır. Krizin geciktirilmesi ve aşırı birikimin değerlendirilmesi için izlenen ikinci yol ise; finansal spekülasyonların emlak, gıda, enerji, küresel emtia ve bono piyasalarında kamu maliyesi araçlarının kullanılması ile yaratılan balon aracılığıyla gerçekleşmiştir. Öte yandan bu balonun patlaması sonucunda oluşan kriz, sistemik bir risk sonucu oluşan krizden ziyade, yapısal bir kriz olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü krizin çözümü; sistemin yeni bir yapıya evrildiği, yapısal önlemlerin alınması ile mümkün olabilecektir.

---

³ Noam Chomsky, **occupy/ işgal et sınıf savaşı isyan ve baskı üzerine düşünceler**, Osman Akınbay(çev.), Agora Kitaplığı 1. Basım, Temmuz 2013 İstanbul, s:5-6.

Bununla birlikte; yapısal düzeyde mevcut küresel kriz, aşırı birikimin üstünde ya da artık değer emilmesi ya da soğurulması konusunda karlı alanların yetersizliği nedeniyle sürmektedir. Yatırım imkanları açısından değerlendirildiğinde, 21.yy başlangıcı ile yüksek teknolojik ürünlerde yatırımlar kriz başlangıcı olan 2008'de 1990'ın %50 altına düşmüştür. Sistemin artık değer üreten imkanları -1980 ve 1990 sonrası tepe noktasından sonra – gerilemeye başlamıştır. Sermayenin ulus devlet sınırları içinde kaldığı 70'lerde işçi sınıfı direnç gösterebiliyordu, ancak 2008 krizinde durum farklıdır. İşçiye giden değer keskin bir şekilde düşmüştür ve işçinin yaşam standartları giderek gerilemiştir. Kredi piyasalarında yaşanan çöküş kredi verilecek kaynakların azlığından değil, kredilerin geri dönmesi konusunda yaşanan sorunlardan kaynaklanmıştır. Dolayısıyla kapitalizm; artık değeri, karlı alanlara yönlendirme konusunda sorun yaşamaktadır. 1997 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler sonrasında küresel güçler, sistemin işleyişi konusunda ilk uyarıları almıştır. Sistemde yaşanan gerileme, artık değer tüketilmesi için iki aracın kullanımına yönelmiştir: finansal spekülasyon ve askeri birikim. Finansal spekülasyon internet ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte büyümüştür. Finansal enstrümanların artışı futures, swap, hedge fonlar, mortgage fonlar aracılığıyla, finans piyasalarının spekülasyona açık bir hale gelmesini kolaylaştırmıştır. Küreselleşme; finansal sermayenin de tüm bu araçlar vasıtasıyla küreselleşmesi sonucunu getirmektedir.

Yeni krizi 1930 ve 1970 krizlerinden ayıran özellikler gözönünde bulundurulduğunda ele aldığımız konuda aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir⁴;

1. Ekolojik limite yaklaşılması ile küresel ısınma, petrolde tepe noktasına gelinmiş olması, türlerin yokolması tehlikesi,
2. Küresel iletişimde yaşanan gelişmeler aracılığıyla, kriz ve eşitsizliğin giderek arttığı ortamda kitlelerin birlikte hareket etmesi,
3. Kapitalizmde büyümenin limitlerine ulaşılmış olması, kapitalizmi harekete geçirecek yeni alanların yaratılması konusunda yaşanan sıkıntıların belirginleşmesi,
4. Devletin; ulusötesileşmenin yaşandığı bu dönemde, savaş mekanizmalarını harekete geçirecek hegemonyasını sürdürme konusunda isteğinin yaratmış olduğu karmaşa ortamının varlığı, kapitalizmin 21. yy'da sürdürülebilirliğini tehdit eden gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kriz döneminde yaşanan sosyal değişim isteği, gerek küreselleşme sonucu ulus devletin kaybettiği hegemonyasının yeniden elde etme çabalarına yönelik baskılar, gerekse buna karşılık gerek öğrenciler, sömürü altındaki emek, sosyal demokratlar, çevreciler, güvencesiz çalışanlar, radikaller gruplardan oluşan karşı hegemonya hareketleri eşliğinde sosyal krizi de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu krizi sistemik krizlerden ayıran özellik, artık alınacak ekonomik ve finansal önlemlerin yetersiz kaldığı bir döneme girilmiş olmasıdır.

Bundan sonra artan küreselleşme ve onun getirmiş olduğu imkanları kullanan kesimlerin, sadece tüketimin artırılması ve finansın sağladığı olanaklardaki genişle-

⁴ W. Robinson, "Great Recession of 2008 and continuing crisis" International Review Of Modern Sociology Volume 38, Number 2, Autumn 2012.

---

meyi kullanarak insanların borçlandırılması yoluyla bunu devam ettiremeyecekleri, dolayısıyla sermayenin hem kar hem de sermayenin kirası olan faiz kazancının insanların işbaşında yaratmış olduğu artık değerın sömürüsünün yanısıra, borçlanmayla sömürüyü bütün hayatlarına yayan bir şekil almasının artık sürdürülemez bir hal almaya başladığı ve bu nedenle yapısal önlemleri alırken bu kesimin de gözönünde bulundurulması gereken bir döneme girilmiştir. Bu süreç içinde gayrimeşru otorite yani UÖŞ'lerin hakimiyeti, yükselişine devam etmektedir bu da meşru devlet otoritesinin fonksiyonlarının devredilmesinin söz konusu olduğunu göstermektedir⁵.

Bununla birlikte, UÖŞ'lerin gücü gün geçtikçe artan bir şekilde dünyadaki demokrasiye zarar vermektedir. Gücün meşru alanda gerçekleşmesi için; özgür ve dürüst seçimlerin yapılması, anayasal hükümetin varlığı, kanunların işlenmesi, hükümet içinde herhangi bir odağın fazla güç sahibi olmasının engellendiği ortamın mevcudiyeti, konuşma, medya ve basın özgürlüğünün varlığı ve kanunlardan önce eşitliğin sağlanması koşullarının olduğu bir ortamın yaratılmış olması gerekmektedir. Tüm bu haklar tamamen olmasa da -azınlık hakları, kadın hakları konularında yaşanan olumsuz süreçlerin halen varlığına rağmen – aydınlanma sonrası hükümetler tarafından güvence altına alınmak için çalışılmaktadır⁶. Bununla birlikte, son 30 -40 yıldır bu model yerini neoliberal modele bırakmıştır. Bu ideoloji zengin ve en tepede yer alan şirketler haricinde yıkıcı olmuştur.

3. Küreselleşme Sürecinde Emek ve Sermaye

Tüm bu gelişmeler ışığında 2008 finansal depremi sonrasında küreselleşmenin aynı güçle devam edip etmeyeceği, neoliberalizmin henüz gücünü koruma konusundaki şirketlerden yana tavrının devamı ve en zengin ve en güçlü sınıfın ekonomik değerinin büyüklüğünü incelemeye yönelmektedir.

Yaşanan gelişmeler eşitsizliğin artan şekilde devamını getirmektedir. Gelişmiş ülkelerde emeğin 1970'lerin sonunda GDP içindeki payı %70 (ücret ve maaşlar) iken kira, kar ve hisse olarak sermaye payı %30 civarında idi. Günümüzde ise sermaye, GDP'nin %40 ve fazlasına sahipken, emeğin payı %60'lara gerilemiştir. Emeğin GDP içindeki payının 10 puan kaybetmesi (1970'le karşılaştırıldığında) örneğin, 13 trilyon avroluk Avrupa GDP'sinde 1.3 trilyon Avro kaybetmesi demektir. Bunun yanısıra, Amerikalı işçilerin sendikalara üyelikleri 1980'deki %20.1 seviyesinden 2010'da %11,9'a gerilemiştir⁷ Aslında ücret ve maaşla geçinen kesime yapılacak ödemeler, mal ve hizmet alımı olarak sonuçlanacak bu da ekonomik işleyişe katkıda bulunacaktır. Bununla birlikte, sosyal değer yaratmayan finansal sermayeye yapılan yatırımlar giderek arttığı bir ortamda reel ekonominin giderek daha az pay alması bu katkının azalmasına neden olmaktadır.

---

⁵ George S., State of Corporations "The rise of illegitimate power and the threat to democracy" ocak2014 https://www.tni.org/files/download/state_of_corporation_chapter.pdf (erişim 20/06/2014)

⁶ George S., agm. s.2

⁷ Stiglitz J., "Eşitsizliğin Bedeli", s.122

Neoliberalizmin ulusötesi sermaye artışını destekleyen politikaları; özellikle piyasanın etkin olduğu ve insanlara neyi tüketmesi gerektiğine dair kılavuzluğu, devlet kısıtlamalarının kaldırılması, özelleştirmelerin artırılması, serbest ticaretin zenginlik getirdiğine dayalı inancın yaygınlaştırılması, devlet harcamalarının devlet borcunun ve devlet bütçesinin minimuma indirilmesi konusunda kemer sıkma politikalarının uygulanması politikaları; neoliberalizmin doğa ve emeği dışarda bırakmasını “gerçek değer yaratanların şirket sahipleri ve sermaye olduğunu” vurgusunu taşımaktadır.

Neoliberal politikalar, piyasa denetleme mekanizmaların da ortadan kaldırılmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte sosyal devlet politikaları azaltılmış ve temel iktisat politikası yerinin para politikası tarafından alınarak merkez bankalarının öne çıkarıldığı ekonominin, faiz, döviz para arzı değişkenleri arasında kısıtlandığı bir ortam yaratılmıştır. Sermaye piyasalarında ise denetimlerin kontrolsüz para akışlarını kolaylaştıracak şekilde 1980’den itibaren kaldırılmasıyla, 2001 krizi sonrası Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilere, 2008’de de benzer krizlerin gelişmiş ülke ekonomilerine sıçramasına neden olmuştur⁸.

4. Küresel Sermayenin Konumu

2008 krizine gelirken 1980’lerde artan gelir, servet ve fırsata dayalı eşitsizliklerin 2008 krizine zemin hazırladığı, kriz sürecinde eşitsizliğin daha da arttığı bu durumun ekonomik, sosyal ve siyasi yapıyı olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Serbest piyasa ideolojisinin savunduğu yapının aksine sermayenin belirli ellerde toplandığı ve ulusötesi sermayenin neo liberalizmin sağlamış olduğu verimsiz ve eşitsiz yapıyı büyüten bir istikamete yöneldiği gözlenmektedir.

Zürih üniversitesinde yapılan araştırmada Federal Teknoloji Enstitüsü’nden, “sistem analizi” alanında uzmanlaşmış üç bilim insanı S. Vitali, J. B. Glattfelder ve S. Battiston’ın “The network of global corporate control” (Şirketlerin küresel denetim ağı) çalışması, Londra Üniversitesi’nden makro ekonomi uzmanı, John Driffil’in vurguladığı gibi, sadece az sayıda insanın küresel ekonomiyi denetleyebildiğini göstermeyi değil, küresel sistemin daha istikrarlı bir hale getirilmesi için gereken bilgileri oluşturmayı amaçlamaktaydı. Ancak araştırma sonucunda güç yoğunlaşmasını ortaya çıkarmıştır⁹. Küresel şirket ağlarının yer aldığı çalışmada¹⁰. UÖŞ’lerin yer aldığı 4300 şirket içinde, çekirdek içinde yer alan 147 şirketin ekonomik değerinin %40’ını elinde bulundurduğu ve çekirdekte yer alan şirketlerin her birinin en azından diğer 20 şirketle bağlantısı olduğu bulunmuştur. Yakın ilişki içinde olmak, sistemik riske

---

⁸ Stiglitz J., *age.*, s.17

⁹ Vitali S., Glatter J. ve Batisson S., 2011, .s. 20-23

¹⁰ Araştırma, ekonomik veri toplayan Orbis’in, 2007 veri bankasında bulunan 194 ülkeden 37 milyon ekonomik varlık arasında OECD’nin ulus ötesi varlık (UÖŞ) tanımına (birden fazla ülkede yerleşik olmakla birlikte bir eşgüdüm içinde, içlerinden birinin egemenliği altında ekonomik faaliyetlerini gerçekleştiren yapılar) uyan 43 bin 60 şirket saptayarak, bunların dünya üzerindeki etkilerini ve mülkiyet yapılarındaki yoğunlaşmayı soruşturuyor. (Rapor: http://arxiv.org/PS_cache/arxiv/pdf/1107/1107.5728v2.pdf)

yatkın olmak anlamını taşımaktadır ve listede yer alan **50 en yüksek etkileşimli** ve bu nedenle riske en çok yatkın şirketin 48'ini bankalar hedge fonlar ve diğer finansal hizmetler oluşturmaktadır. Buna göre iyi zamanlarda ağ “sağlam”, kötü zamanlarda eşzamanlı olarak sıkıntılıdır.

Tablo 4.1: Finansal 147 şirket içinde yüksek etkileşimli 50 UÖŞ

Finansal 147 şirket içinde en yüksek etkileşimli 50 ulusötesi şirket		
1. Barclays plc	18. Goldman Sachs Group Inc	35. Sun Life Financial Inc
2. Capital Group Companies	19. T Rowe Price Group Inc	36. Standard Life plc
3. FMR Corporation	20. Legg Mason Inc	37. CNCE
4. AXA	21. Morgan Stanley	38. Nomura Holdings Inc
5. State Street Corporation	22. Mitsubishi UFJ Financial Gro	39. The Depository Trust Company
6. JP Morgan Chase & Co	23. Northern Trust Corporation	40. Massachusetts Mutual Life Insurance
7. Legal & General Group plc	24. Société Générale	41. ING Groep NV
8. Vanguard Group Inc	25. Bank of America Corporation	42. Brandes Investment Partners LP
9. UBS AG	26. Lloyds TSB Group plc	43. Unicredito Italiano SPA
10. Merrill Lynch & Co Inc	27. Invesco plc	44. Deposit Insurance Corporation of Japan
11. Wellington Management Co	28. Allianz SE	45. Vereniging Aegon
12. Deutsche Bank AG	29. TIAA	46. BNP Paribas
13. Franklin Resources Inc	30. Old Mutual Public Limited Company	47. Affiliated Managers Group Inc
14. Credit Suisse Group	31. Aviva plc	48. Resona Holdings Inc
15. Walton Enterprises LLC	32. Schroders plc	49. Capital Group International Inc
16. Bank of New York Mellon	33. Dodge & Cox	50. China Petrochemical Group Company
17. Natixis	34. Lehman Brothers Holdings Inc ¹¹	

Araştırmaya konu olan 15 bin 491 büyük şirket içinde 737 şirket, tüm UÖŞ’lerin toplam varlıklarının yüzde 80’ine sahiptir ve bunların içinden 147 “süper varlık”ın payıysa yüzde 40’tır. Bu “süper varlıkların” dörtte üçünü de Barclays Bank, Goldman Sachs gibi mali kuruluşlar oluşturmaktadır¹¹.

Mülkiyet dağılımındaki yoğunlaşmaya göre bir değerlendirme yapıldığında ise, 190 ülkeden 47 bin 819 hisse sahibinin 83 ülkede yerleşik, mülkiyetlerini de 38 ülkede yoğunlaştırmış UÖŞ’lerde pay sahibi olduğu görülmektedir.

Bu çalışma 2008 krizinin hemen öncesini yansıtmaması açısından önem taşımaktadır. 147 şirket içinde en yüksek etkileşimli 50 ulusötesi şirket sıralaması, 2011 yılı itibariyle en yüksek GSI endeksi¹² sıralamasındaki şirketlerle karşılaştırıldığında; Allianz 1. Sırada, BNP Paribas 3. Sırada, UBS AG 4. Sırada Societe Generale 7. Sırada

¹¹ Lehman şirketi 2007’de henüz halen mevcuttu.

¹² GSI’de en tepedeki 200 finansal ulusötesi şirket, toplam varlık ve çalışan sayısı ile hesaplanır. Şirketlerin yabancı şube sayısının toplam şube sayısına bölünmesi ile bulunan uluslararasılık endeksinin karekökünün yatırım yapılan ülke sayısına çarpımıyla hesaplanır.

Deutsche Bank AG 8. Sırada, Unicredito Italiano SPA 9. Sırada, AXA 10. Sırada, Credit Suisse Group 12. Sırada yer almaktadır. 2012 yılı itibariyle ise; Allianz 1. Sırada, BNP Paribas 3.sırada, Deutsche Bank AG 6. Sırada, Societe Generale 7. Sırada, UBS AG 13. Sırada yer almaktadır.

Şirket etkileşimlerinin devam ettiği varsayımı altında en yüksek etkileşimli şirket sıralamasında yer alan şirketlerin ulusötesilik açısından en tepede yer alanları, halen finansal risk açısından önemli potansiyel barındırmaktadır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak finansal şirketlerin coğrafi yayılımları, şirketler arasındaki yüksek etkileşimle birlikte finansal şirketleri daha riskli konuma getirmektedir. Diğer taraftan Finansal UÖŞ'lerin ulusötesilik sıralamasını gösteren GSI endeks değerlerine bakıldığında aşağıda yer alan tablo ile karşılaştırılır;

Tablo 4.2: Finansal Ulusötesi Şirketlerin GSI endeks sıralaması (2008-2012)

2012 sıra	GSI ^a	2011 sıra	GSI ^b	Finansal UÖŞ	ülke	varlık		çalışan		yabancı bağlı şirket		
						toplam	toplam	toplam	yabancı toplam	LL ^c	yatırım yapılan ülke sayısı	
1	72,8	1	75,0	Allianz SE	Almanya	915 788	141 938	717	585	81,6	65	
2	72,4	2	73,7	Citigroup Inc	ABD	1 884 680	288 000	840	595	70,8	74	
3	71,2	3	72,4	BNP Paribas	Fransa	2 514 570	198 423	984	723	73,5	69	
4	68,5	6	67,2	Assicurazioni Generali SpA	İtalya	582 398	81 997	493	436	88,4	53	
5	68,3	5	68,1	HSSBC Holdings PLC	İngiltere	2 692 538	288 316	1040	746	71,7	65	
6	65,9	8	65,6	Deutsche Bank AG	Almanya	2 653 053	100 996	1331	1031	77,5	58	
7	65,0	7	65,6	Societe Generale	Fransa	1 648 917	159 616	557	386	69,3	61	
8	64,1	9	61,1	Unicredit SpA	İtalya	1 221 929	160 360	922	861	93,4	44	
9	58,3	10	59,5	AXA S.A.	Fransa	1 004 421	96 999	606	515	85,0	40	
10	57,4	13	53,0	Standard Chartered PLC	İngiltere	636 518	86 865	209	153	73,2	45	
	663,9		661,3									

Tablo 4.2'den devamla,

2011 sıra	GSI ^b	2010 sıra	GSI	Financial UÖŞ	ülke	varlık	çalışan	yabancı bağlı şirket			
						toplam	toplam	toplam	yabancı toplam	İ.İ. °	yatırım yapılan ülke sayısı
1	75	4	64	Allianz SE	Almanya	832 726	141 938	720	595	82,6	68
2	73,7	1	73,9	Citigroup Inc	ABD	1 873 878	266 000	926	637	68,8	79
3	72,4	2	68,8	BNP Paribas	Fransa	2 551 230	198 423	1 190	892	75	70
4	67,2	6	62,3	UBS AG	İsviçre	1 517 657	64 820	569	534	93,8	51
5	68,1	3	66,7	HSBC Holdings PLC	İngiltere	2 555 579	288 316	1 178	816	69,3	67
6	65,6	7	61,5	Assicurazioni Generali SpA	İtalya	549 191	81 997	461	408	88,5	51
7	65,6	5	63	Societe Generale	Fransa	1 533 597	159 616	497	345	69,4	62
8	61,1	8	61	Deutsche Bank AG	Almanya	2 809 328	100 996	1 337	1 027	76,8	56
9	59,5	9	60,2	Unicredit SpA	İtalya	1 203 084	160 360	951	865	91	41
10	53,0	10	58,8	AXA S.A.	Fransa	947 757	96 999	681	589	86,5	41
	661,2		640,2								
2010 sıra	GSI ^b	2009 sıra	GSI	Financial UÖŞ	ülke	varlık	çalışan	yabancı bağlı şirket			
						toplam	toplam	toplam	yabancı toplam	İ.İ. °	yatırım yapılan ülke sayısı
1	73,9	1	75,3	Citigroup Inc	ABD	1 913 902	260 000	935	664	71	77
2	68,8	2	69,4	BNP Paribas	Fransa	2 670 738	205 348	967	694	71,8	66
3	66,7	8	59,5	HSBC Holdings PLC	İngiltere	2 454 689	302 327	1 059	747	70,5	63
4	64,0	3	68,7	Allianz SE	Almanya	835 301	151 338	685	540	78,8	52
5	63,0	5	64,5	Societe Generale	Fransa	1 513 127	160 704	482	319	66,2	60
6	62,3	6	61	UBS AG	İsviçre	1 410 480	64 617	493	479	97,2	40
7	61,5	4	65	Assicurazioni Generali SpA	İtalya	564 633	85 368	433	364	84,1	45
8	61,0	10	57,5	Deutsche Bank AG	Almanya	2 547 065	102 062	751	571	76	49
9	60,2	7	60,8	Unicredit SpA	İtalya	1 242 353	162 009	1 090	1 012	92,8	39
10	58,8	9	58,3	AXA S.A.	Fransa	977 927	102 957	801	692	86,4	40
	640,2		640								
2009 sıra	GSI ^b	2008 sıra	GSI	Financial UÖŞ	ülke	varlık	çalışan	yabancı bağlı şirket			
						toplam	toplam	toplam	yabancı toplam	İ.İ. °	yatırım yapılan ülke sayısı
1	75,3	1	72,9	Citigroup Inc	ABD	2 002 213	263 000	796	601	75,5	75
2	69,4	11	55,4	BNP Paribas	Fransa	2 948 928	201 740	755	596	78,9	61
3	68,7	2	62,2	Allianz SE	Almanya	822 418	151 800	546	444	81,3	58
4	65,0	4	59,5	Generali Spa	İtalya	607 381	85 322	278	261	93,9	45
5	64,5	6	59,0	Societe Generale	Fransa	1 467 086	160 144	380	277	72,9	57
6	61,0	8	57,0	UBS AG	İsviçre	1 290 410	64 293	615	602	97,9	38
7	60,8	9	56,7	Unicredito Italiano Spa	İtalya	1 331 024	165 062	853	829	97,2	38
8	59,5	5	59,3	HSBC Holdings PLC	İngiltere	2 364 452	309 516	741	485	65,5	54
9	58,3	10	56,1	Axa	Fransa	1 015 010	103 432	542	485	89,5	38
10	57,5	12	52,4	Deutsche Bank AG	Almanya	2 260 684	80 849	949	804	84,7	39
	639,8		590,6								

Kaynak: UNCTAD,Ulusötesi Finansal Kuruluşların GSI endeks sıralaması 2008,2009, 2010,2011 ve 2012 verileri tarafımdan derlenmiştir.

2008-2012 yılları arasında ilk 10 şirketin GSI ortalamasının artış kaydettiği görülmektedir. Buna göre; 2008 yılında endeks ortalaması 59, 2009'da 64, 2010'da 64, 2011'de 661,2 ve 2012 yılında 66,3 olmuştur.

5. Ulusötesi Şirketlerin Merkezi Otorite ve Uluslararası Kurumlarla İlişkileri

Birbirleriyle iç içe geçmiş olan ve kurdukları sistemin bozulmasını istemeyen bu dev şirketler, devletler üzerinde yaptırım uygulamaktadır. Bu yüzden, ABD ve Avrupa ülkeleri, küresel ekonomik kriz karşısında finans kuruluşlarını kurtarmaya çalışırken, üretkenler, çalışanlar ve emekliler üzerindeki yükü arttıracak kararlar almaktadır. 1990'ların ortasından itibaren bankacılık, sigortacılık, borsacılık UÖŞ'lerinin, ABD'de 1930 Büyük Buhran sonrası uygulamaya konulan New Deal¹³ kanunlarını kaldırmak için 5 milyar dolarlık lobi faaliyetinde bulunmuşlardır. Vergi konusunda; UÖŞ'ler etkin vergilendirmeden kaçınmak için; kamuyu aydınlatmadan kaçınmak amacıyla konulan kuralların güvencesi altında, gittikleri ülkelerde ve şubelerinin bulunduğu ülkelerde karlarını düşük ya da sıfır vergiyle değerlendirmişlerdir. Buna karşın kamu hizmeti olarak polis, itfaiye yardımıyla mülklerini korumakta ve devlet okullarında çocuklarını ve personellerini yetiştirmektedirler. Bununla birlikte küçük ve aile işletmeleri vergilendirme konusunda o kadar şanslı değildirler¹⁴ Kanunlar ve ticari anlaşmalar UÖŞ'lerin özgür hareket edebilmesi için yapılmaktadır. Özellikle ulusötesi şirketler; politik ajanda ve oyunun kuralları ile ilgili çevre, sağlık ve altyapı konularında çıkarlarının yerleştirilmesinde önemli rol almaktadırlar. Tüm bu gelişmeleri gözden geçirdiğimizde aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir.

1. 1919 yılında ILO devlet, işveren ve organize olmuş emek tarafından sırasıyla 2:1:1 oranlamasıyla kurulmuştur. Böylece işveren ve emeğin katılım oranını eşitlemiştir.

2. Ekonomik ve sosyal hakları savunma amacıyla faaliyetler yürüten ECOSOC (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi), Birleşmiş Milletler tarafından 1946 yılında, ticari birliği içerecek şekilde devlet dışı organizasyonlarda uluslararası ticaret odası ve sivil toplum kuruluşlarına danışmanlık için oluşturulmuştur. 2000 yılından itibaren firmalarda ECOSOC'un danışma statüsüne hak kazanmıştır.

3. FAO Dünya Gıda Güvenliği komitesi günümüzde şirketleri ve sivil toplum kuruluşlarını da içermektedir.

4. Birleşmiş Milletler çevre ve kalkınma konferansı "Rio Zirvesi" 1992 hükümetler ulusötesi şirketleri içeren iş ve endüstriler sürdürülebilir kalkınma kriterlerini güçlendirmek amacıyla işbirliğini geliştirme kararı alınmıştır.

5. 1994 UNDP tarafından kentsel çevre için enerji su ulaşım imkanları için kamu-özel işbirliği oluşturulmuştur.

6. Para Meseleleri İnsiyatifi'nin¹⁵, Dünya Sosyal Kalkınma dünya zirvesi yoluyla Kopenhag'da Dünya Bankası ve UNDP desteğiyle açılışı yapılmıştır. Amacı

¹³ New Deal: Franklin Roosevelt 1930 Büyük Buhran'dan çıkmak için uygulamaya koyduğu tedbirler

¹⁴ George S, State of corporations, The rise of illegitimate power and the threat to democracy , https://www.tni.org/files/download/state_of_corporation_chapter.pdf, erişim tarihi: 12/06/2015.

¹⁵ Money Matters Initiative

---

gelişmekte olan ülkelerde “finansal reform”ların bankacılık sektörünün aracılığıyla yerleştirilmesidir¹⁶

7. 1997’de Davos’taki toplantıda Kofi Annan, özel sektör ve Birleşmiş Milletler arasındaki yakın bağın hayati önem taşıdığına dair açıklamaları ve 2000 yılında Global Compact¹⁷’in Annan tarafından Birleşmiş Milletler ve şirket dünyası arasındaki bağın güçlendirilmesine yönelik olarak açılması kararlaştırılmıştır.

8. 1998’de “küresel sağlık ortaklığı” ilaç sanayi firmalarını içerecek şekilde WHO’nun önceliklerinden birini oluşturmuştur.

9. Birleşmiş milletler uluslararası finansal kalkınma konferansında Motterrey Konsensüsü finansal yönetim ve kalkınma için özel sektörü işbirliği çağrısı yapmıştır.¹⁸

10. 2003’de UNESCO Microsoft ile ortaklığa başlamıştır. Bugün birleşmiş milletler ve ulusötesi şirketler arasında aktif ortaklıklar vardır. Örneğin; BM Kalkınma Programı çerçevesinde Türkiye’nin kalkınma hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak için özel sektörle birlikte bazı ortak projelere de katıldı. BM Kalkınma Programı, CISCO, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Şirketi, Microsoft ve Coca-Cola ile proje anlaşmaları imzalamıştır¹⁹.

11. 2008 yılında yaşanan finansal çöküş, finansal kuruluşların birçoğunun hükümetin kurtarma planı çerçevesinde çalışmışlar ve sermayeyi finans piyasalarına yeniden yönlendirmeye uğraşmışlardır. Finansal kriz sonrasında, kemer sıkma, azalan oranlı vergilendirme, özelleştirme ve sosyal ücretin ayrılması süreçlerini yoğunlaştırmaktadır. Kamu maliyesi ve küresel sermaye; özellikle küresel finansal sermayenin kullandığı bir sistemin oluşturulması için elele vermiş görülmektedir.

6. Kriz Sürecinde Ulusötesi Şirketlerin Durumu

Dünyanın 100 en büyük ekonomisininin 37’si şirketlerden oluşmaktadır. UÖŞ’lerin %86.5’i sanayileşmiş dünya temellidir. Ancak kriz sürecinde güney doğu Asya özellikle Çin’de UÖŞ sayısı giderek artmaktadır. Bunlar;

---

¹⁶ Öteki önlemlerin yanısıra, mali pazarlarda daha yüksek bir kararlılığın gerçekleştirilmesi, mali buhran risklerinin azaltılması, döviz kurlarının daha kararlı hale getirilmesi, uzun dönemde gerçek faiz oranlarının düşürülmesi ve kararlılaştırılması ve mali akışlardaki belirsizliklerin azaltılması gibi önlemlerle, kararlı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla destek verebilecek bir uluslararası mali sistemin geliştirilebilmesi için, ulusal, bölgesel, yöresel ve uluslararası düzeylerde makroekonomik politikaların oluşturulmasında “daha fazla işbirliği olanaklarının yaratılmasına” dönük çaba harcanmalıdır;

¹⁷ Küresel İlkeler Sözleşmesi, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Küresel Sözleşme

¹⁸ Sogge D, State of Davos, The Camel’s nose in the tents of global governance, s.2

¹⁹ <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2005/07/13/partnership-with-the-business-sector-for-turkey-s-development/>, erişim tarihi 02/10/2014.

Tablo 6.1: Ükelere göre Ulusötesi Şirket sayısı

ABD	56	Almanya	7	Çin	20
Kanada	10	Rusya	4	Hindistan	6
İngiltere	16	Hollanda	4	Avustralya	4
Fransa	12	Belçika	3	Brezilya	5
İspanya	3	İsviçre	6		

En büyük 25 UÖŞ'nin durumları incelendiğinde; en tepede perakende, petrol, finans şirketleri yer almaktadır. 2013 yılında Forbes Global 2000 listesinde dünyanın en büyük şirketleri sıralamasında şirket gelirleri açısından incelendiğinde ilk sırada ABD şirketi şirket varlıkları açısından değerlendirdiğinde ise ilk sırada Çin şirketi yer almaktadır. Sinopec ve Petro China gibi şirketler varlık sıralamasında ilk 25 şirket içinde yer almaktadır.

Tablo 6.2: Forbes Global 2000 listesinde en üst sırada yer alan şirketler

Top UÖŞ gelirleri (US milyon \$)	Top UÖŞ varlıkları (US milyon \$)		
1. Wall Mart	469	1. ICBC	2814
2. Royal Dutch Shell	467	2. HSBC HOLDİNG	2684
3. Exxon Mobil	421	3. Mitsubishi Uf Financial	2653
4. Sinopec – China Petrol	412	4. BNP Paribas	2504
5. BP	371	5. JP Morgan Chase	2359
6. Petro China	309	6. China Construction Bank	2241
7. Volkswagen Group	254	7. Royal Bank of Scot	2133
8. Total	241	8. Agricultural Bank China	2124
9. Chevron	223	9. Bank of China	2034
10. Samsung Elect.	188	10. Mizuho Financial	2005
11. Apple	165	11. Citigroup	1865
12. ENI	164	12. Banco Santander	1648
13. Berkshire	163	13. Wells Frigo	1423
14. Daimler	151	14. Credit Suisse	1010
15. Axa Group	148	15. Axa Group	1005
16. General Electric	146	16. Goldman Sach	939
17. Petrobas	144	17. Allianz	916
18. Gazprom	144	18. Nordea Bank	893
19. ICBC	135	19. Bank of Communication	846
20. AT&T	127	20. Royal Bank of Canada	839
21. Stat Oil	127	21. TD Bank Group	819
22. BNP Paribas	126	22. Morgan Stanley	781

Kaynak: Forbes Global 2000: The World's Largest Companies In 2013

İkinci Dünya Savaşı sonrası periyotta doğrudan yatırımlar (FDI), zengin kuzey ülkeleri tarafından yapılmaktaydı. Yukarıda yer alan tablodan da anlaşılacağı gibi, günümüzde durum değişmektedir. BRICS ülkeleri olarak nitelendirdiğimiz Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin FDI' ların ev sahibi ve anavatanı olmaktadır. Bu şirketler ülkeler arası ekonomik rekabet ve politik ilişkileri yönlendirmektedir. Tablo 4'ten gözlemleyebileceğimiz gibi Çin'in şirketleri gözönünde bulundurulduğunda Sinopec, China National Petroleum ve Industrial and Commercial Bank of China gibi sıralamada yer alan kuruluşlar devlete ait şirketlerdir. Çin şirketlerinin toplam gelirlerinin 2014 yılında %13.31 artarak 56,68 trilyon yuana ulaştığı ve bu tutarın Çin'in 2013 yılı GSMH'sı olan 56,88 trilyon yuana yakın olduğu görülmektedir. Karlılık konusunda ise a 2014 yılında bir önceki yıla oranla %10.6 yükselerek 2.4 trilyon yuana yükseldiği gözlenmektedir.²⁰ Tablo 6.2'de gözlemlendiği gibi, dünya milyarderlerinin durumunu gözönünde bulundurduğumuzda; özellikle küresel şirket sahipleri olan bu milyarderler *geçmiş yıla göre %11 zenginleşmişlerdir*. Bu zenginleşme ücretler ve gelirler düşerken meydana gelmiştir. Dolayısıyla kriz sürecinde eşitsizliği besleyen bir hal almıştır.

Tablo 6.3: Dünya milyarderleri listesi

1. Bill Gates (Microsoft)	72.5	%15
2. Carlos Slim (Telmex)	66.3	%11.8
3. Amancio Ortega (Inditex-zara)	58.9	%2.5
4. Warren Buffet (Berkshire Hathaway)	58.1	%21.3
5. Ingvar Kempnad (İKEA)	49.1	%24
6. Charles Koch (Koch industries)	45	%10
7. David Koch (Koch industries)	45	%10
8. Larry Ellison (Oracle)	40.5	%2.2

Kaynak: <http://www.bloomberg.com/billionaires/2013-09-13/> Erişim tarihi :13/10/ 2014.

Ulusötesi kapitalist sınıfın yükselmesi, sermayenin küresel çapta konumlanmasını getirmiştir. Ulusötesi sermayenin sınıf gücünün kurumsal olarak uygulanması için IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi ulusötesi kurumlar ve araçları aracılık etmektedirler.

7. Sektörlere Göre Finansal Olmayan UÖŞlerinin Dağılımı

Tablo 7'te gözlemlendiği gibi, kriz öncesi olan 2007 ve 2013 yılları arasında UÖŞ'lerin sektör dağılımını incelediğimizde; ilk100 içindeki şirketlerin yer aldığı tabloda 2007 yılında 10 olan petrol şirket sayısı 2013 yılında 12'ye yükselmiştir. Motorlu taşıtlar ise 2007 yılında 13 iken 2013 yılında 11'e gerilemiştir. Yiyecek içecek ve tütün sektörü birlikte değerlendirildiğinde şirket sayısı 9'dan 11'e yükselmiştir. Ulaş-

²⁰ Dünya Gazetesi, "Çin'in en büyük 500 şirketi açıklandı", 02/09/2014.

tırma ve depolama hizmetlerinde ilk 100 içindeki UÖŞ sayısı 1'den üçe yükselmiştir. Önemli bir gerileme ametalik mineral ürünlerde görülmektedir. 2007'deki 5 şirketten 2013'te 2 şirkete gerilemiştir.

Tablo 7: Sektörlere göre Finansal olmayan UÖŞ sayısı(2008-2013)

Sektörlere Göre Finansal Olmayan TNC Şirket Sayısı (2008-2013)							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Petrol	10	10	10	10	11	11	12
Motorlu Araçlar	13	11	11	12	11	11	11
Yiyecek İçecek ve Tütün	9	7	7	8	8	7	11
Eczacılık	9	9	9	8	11	10	9
Elektrik Elektronik	8	9	9	9	7	7	9
İletişim	8	7	7	7	7	9	5
Kamu hizmetleri(Elektrik Gaz ve Su)	0	8	8	11	8	7	5
Elektrik Gaz ve Su	8	2	2	2	4	4	2
Madencilik ve Taş Ocağı	4	4	4	5	5	5	5
Toptan Ticaret	4	4	4	2	1	4	5
Metal ve Metal Ürünleri	3	3	3	3	3	2	1
Çeşitli	5	4	4	4	4	4	4
Perakende satış ve ticaret	3	4	4	3	3	3	3
Havacılık	3	3	3	2	2	2	2
Tekstil	0	0	0	0	0	0	1
Ulaştırma ve Depolama	1	2	2	2	2	3	3
Diğer tüketim mal ve hizmetleri	1	2	2	1	1	1	1
Kimyasal	3	3	3	3	4	3	2
Petrol ve Doğalgaz Araştırma	0	0	0	0	0	0	1
Ametalik Mineral Ürünler	5	5	5	4	3	3	2
Software	0	0	0	0	0	0	2
Mühendislik Servisleri	0	1	1	1	2	1	1
Altın Madeni	0	0	0	1	1	1	1
Ticari Hizmetleri	2	1	1	1	1	1	1
inşaat ve emlak işleri	0	1	1	1	1	1	1
	99	100	100	100	100	100	100

Kaynak: UNCTAD The world's top 100 non-financial TNC's, ranked by foreign assets 2008,2009,2010,2011,2012,2013 yıllarına ait tabloları tarafımdan derlenerek hazırlanmıştır.

8. Kriz Sürecinde Ulusötesi Yatırım Yapan Şirketler

8.1. 2009 Yılında Ulusötesi Yatırım Yapan Ülkeler ve UÖŞ'lerin Durumu

Krizin patlak verdiği 2008'de etkilerin hemen gözlenmesi sözkonusu değilken, yansımaları 2009 yılında DYY akışlarında küresel çapta %39'luk bir gerileme ile görülmüş ve bu gerileme tüm ülkeleri etkilemiştir ve 2008 yılındaki 1.7 trilyon dolarlık seviyesinden, 2009'da 1 trilyon dolar seviyesine gerilemiştir. Özellikle gelişmiş ülkelere DYY akışları %41'lik bir düşüş sergilemiştir. Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde ise; 2008 yılında görülen yükselişe rağmen 2009 yılında küresel finansal ve ekonomik krizle birlikte %35'lik gerileme kaydedilmiştir. DYY'ların bile-

---

şenleri olan özsermaye yatırımları, yeniden yatırım kazançları ve diğer sermaye akışları açısından değerlendirildiğinde, UÖŞ'lerin uzun dönem yatırım stratejisinin önemli bir göstergesi olan özsermaye akışında diğerlerine nazaran düşüş kaydedilmiştir.

Sınır ötesi birleşme ve satın almalar açısından değerlendirildiğinde, 2008 yılına göre 2009 yılında %66'lık bir gerileme kaydedilmiştir. Buna rağmen, greenfield denilen ilk yatırımlarda %23'lük gerileme gözlenmiştir. Ülkeler itibariyle değerlendirme yapıldığında; Avrupa ortalaması %41.2, ABD %57, Güney, Doğu ve Güney Doğu Asya'da ortalama %31.8 Türkiye'de %56.3 gerileme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Danimarka, İtalya, Almanya ve Peru'da artış gözlenmiştir. Birleşme ve satın almalar ülkeler açısından değerlendirildiğinde; gelişmiş ülkelerde %66, Avrupa'da %66.4, SABD %82.5 Japonya'da %163.5 gerileme gözlenirken, gelişmekte olan ülkeler ise %64'lük düşüş gözlenmektedir. Türkiye'de ise gerileme %87.7 olmuştur. Aynı dönemde Güney, Doğu ve Güney Doğu Asya'da ortalama %35'lik gerilemeye rağmen, Çin'de %108'lik, Tayland'da %142'lik artış gözlenmiştir²¹.

8.2. 2010 Yılında Yabancı Sermaye ve Ulusötesi Şirketlerin Durumu

Yabancı sermaye yatırım girişleri 2009 yılına göre %1'lik artış kaydederek 1,122 milyar dolar'a yükselmiştir. Bu önemsiz artışın dağılımı gözönünde bulundurulduğunda gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı yatırım sermaye girişleri güçlenerek, gelişmiş ülkelere girişlerdeki gerileme ile dengelenmiştir. Gelişmiş ülkelere sermaye girişi %6.9 gerileyerek 526.6 milyar dolara düşmüştür. Net birleşme ve satın almalar %23.9 artarak 252.1 milyar dolar olmuştur. Avrupa'da ise hem DYY girişinde %21.9, hem de birleşme ve satın almalarda %6.6 gerileme kaydedilmiştir. Buna rağmen, ABD'de DYY girişleri %43.3, birleşme ve satın almalar ise %98.6 artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki seyre baktığımızda, DYY girişlerinde %9.7, birleşme ve satın almalarda %117.6 artış olmuştur, en çok artış %301 ile Hong Kong ve %939 ile Malezya'da görülmektedir. Buna rağmen, Çin'de ise birleşme ve satın almalarda %44.6 gerileme yaşanmıştır.

Kriz sonrası dönem açısından sınır-ötesi birleşme ve satın almaları gözönünde bulundurduğumuzda %37 artış kaydedilmiştir. Öte yandan, ilk yatırım projelerinin sayısı ve değerinin gerileme kaydettiği görülmektedir. Buna rağmen, ilk yatırımların toplam proje değerinin, yine de sınır-ötesi birleşme ve satın almaların üzerinde bir değere sahip olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte, birleşme ve satın almaların artışı gözden kaçırılmamalıdır.²²

8.3. 2011 Yılında Ulusötesi Şirketler ve Küresel Ekonomi

2011 yılında ise, küresel ekonomide yaşanan karışıklığa rağmen DYY akışları kriz öncesi seviyenin üzerinde gerçekleşmiştir ve %17 artış kaydederek 1.5 trilyon seviyesine gelmiştir.

---

²¹ UNCTAD, Global Investment Trend Monitor no:2, Ocak 2010

²² UNCTAD, Global Investment Trend Monitor no:5, Ocak 2011

2005-2007arası	2007	2008	2009	2010	2011 (milyar \$)
1472	1969	1744	1180	1290	1509

DYY akışları tüm başlıca ekonomilerde gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkelerde 755 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır özellikle ilk yatırımlarda güçlü bir artış gözlenmiştir. Güneydoğu Asya da %11'lik bir artışla, Latin Amerika (%35) ve geçiş ekonomilerinin (%31) altında bir artış kaydetmiştir. Afrika ülkeleri ise DYY girişleri düşmeye devam etmiştir. Gelişmiş ülkeler gözden geçirildiğinde DYY artışı %18 olarak gerçekleşmiştir. Girişlerin çoğunluğu sınırötesi birleşme ve satınalmalarda gerçekleşmiştir. Bu da daha çok ihtiyaç duyulan ilk yatırımlarla yapılacak olan verimli varlıklar yoluyla olmamıştır²³. Özetle, 2011 yılında DYY'ların bütün ülkelerde arttığı gözlenmektedir. Aynı yıl özellikle gelişmekte olan ülkeler bu akışların yarısına sahiptir. Bu yatırımların önemli bir kısmı ilk yatırım olarak gerçekleşmiştir ancak tüm bunlara rağmen DYY akışları krizin başladığı 2008 yılının altındadır.

8.4. 2012 Yılında Ulusötesi Şirketler ve Küresel Ekonomi

2012 yılında doğrudan yabancı yatırım girişleri %18 azalarak 1.31 trilyon dolarla 2009 yılındaki seviyesine yaklaştığı görülmektedir. Aynı gerileme büyüme, ticaret ve istihdamda da gözlenmektedir. Avro bölgesi krizi, ABD ekonomisinde mali uçurum, bütün başlıca ekonomilerde hükümet değişimi gerilemede etkili olmuştur. Tüm gelişmekte olan ülkelerde de makroekonomik kırılganlık ve yatırım ortamındaki politik belirsizliklerin varlığı nedeniyle doğrudan yatırımların akışındaki azalma, milli gelir, ticaret ve istihdam büyüme de olumsuz yönde gelişmeler yaşanmasına neden olmuştur.²⁴

8.5. 2013 Yılında Ulusötesi Şirketlerin Durumu

2013 yılında uluslararası üretim artışa genişlemeye devam etmiştir. satışlar %9varlıklar %8, katma değer %6 istihdam %5 ve ihracat %3 artmıştır. Küresel DYY girişleri ise 2013 yılında %11 artarak 1.46 trilyon dolar ile 2010 seviyesinin üzerine çıkmıştır. Girişler değerlendirildiğinde gelişmiş ülkelerde artış %11.6 iken, gelişmekte olan ülkelerde artış %6.2 olmuştur. Bu süreçte, gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerine ait ulusötesi şirketler, gelişmiş ülke ulusötesi şirketlerine göre denizaşırı faaliyetlerine daha hızlı devam etmişlerdir.²⁵

---

²³ UNCTAD, Global Investment Trend Monitor no:8, Ocak 2012

²⁴ UNCTAD, Global Investment Trend Monitor, no:11, Ocak 2013

²⁵ UNCTAD, Global Investment Trend Monitor, no:15 Mayıs 2014.

8.6. 2014 Yılında DYY ve Ulusötesi Şirketlerin Durumu

Tablo 8.1: 2014 yılı en çok yatırım yapan ülkeler (milyar dolar)

1. ABD	537	11. İrlanda	32
2. HongKong Çin	150	12. İspanya	311
3. Çin	116	13. Kore	3
4. Japonya	114	14. Norveç	19
5. Almanya	112	15. İsviçre	17
6. Rusya	56	16. Malezya	16
7. Fransa	56	17. Şili	13
8. Kanada	53	18. Kuveyt	13
9. Hollanda	41	19. Tayvan	13
10. Singapur	41	20. İsveç	12

Kaynak: UNCTAD, Global Investment Trend Monitor, No:19 Mayıs 2015

2014'te 20 en büyük yatırımcının 9'u gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerindedir. Hong Kong, Çin, Rusya, Singapur, Kore, Malezya, Şili, Kuveyt ve Tayvan şeklinde sıralanmaktadır. Çin'de DYY çıkışları, DYY girişlerine göre daha hızlı artmıştır ve 116 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Buna göre; DYY giriş/ çıkış oranı 2004 seviyesi olan 11:1'den 1:1'e değişmiştir. Gelişmekte olan ülke UÖŞ yatırımlarında artış anlamı da taşımaktadır.

Tablo 8.2: Bölgesel ve ülkelere göre doğrudan yabancı yatırımlar 2012-2014

Bölge /ekonomi	2012	2013	artış oranı2012/2013	2014	artış oranı2013/2014
Dünya	1280	1263	-1,32	1341	6,2
Gelişmiş ülkeler	875	797	-1,1	792	-0,7
Avrupa	380	280	-26,31	286	2
Avrupa Birliği	321	248	-22,74	250	0,6
ABD	311	328	5,46	338	2,6
Japonya	123	136	10,56	114	-16,3
Gelişmekte olan ülkeler	351	374	6,55	486	30
Afrika	12	14	16,66	11	-20,6
Latin Amerika	44	31	-41,93	35	14,3
Gelişen Asya	294	329	11,9	440	33,9
Batı Asya	23	33	43,47	38	16,4
Doğu	211	227	7,58	311	37,1
Güney	9	2	-450	12	600
Güney Doğu Asya	51	67	31,37	79	18,5
Geçiş ekonomileri	54	91	68,51	63	-31,1

Kaynak: UNCTAD, Global investment trends monitör, no: 15, mayıs 2015 verileri tarafımdan derlenerek hazırlanmıştır.

2012-2014 yılları arasında doğrudan yabancı yatırım çıkışlarını gösteren tablo incelendiğinde; gelişmiş ülkelerde, doğrudan yabancı yatırımlara yönelik sermaye çıkışında %0.7'lik gerileme görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin sermaye çıkışı

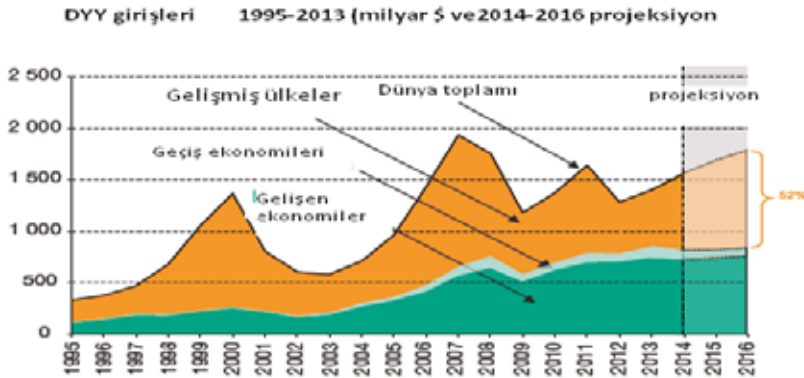
%0.6, ABD’de %2.6 olarak gerçekleşmiştir. Japonya’da ise doğrudan yatırımlara yönelik sermaye çıkışı %16.3 gerileyerek 114 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan aynı tabloya göre, gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlara yönelik sermaye çıkışı incelendiğinde %30’luk bir artışla 486 milyar dolarlık bir çıkış gözlenmektedir. Afrika ülkelerinde 520.6’lık ve geçiş ekonomilerinde ki %31.1’lik azalışa rağmen özellikle güney doğu asya’da 311 milyar dolarlık doğrudan yatırımlara yönelik sermaye çıkışını işaret etmektedir. Bu rakam ABD’nin sermaye çıkışı olan 337 milyar doların biraz altında kalmaktadır. Bir önceki grafikten de görüleceği gibi; hong kong ve Çin Cumhuriyeti ABD’den sonra doğrudan yatırımlara yönelik sermayenin en yüksek olduğu 2. ve 3. Ülkeler olarak görülmektedir²⁶

2014 yılında gelişmekte olan ülkeler UÖŞ’leri yurtdışında bir önceki yılın %30 üzerinde, yaklaşık yarım trilyon dolarlık yatırım yapmışlardır. Bununla birlikte kriz öncesi 2007 yılındaki %12’lik doğrudan yabancı yatırım payı, %36’ya yükselmiştir.

Birleşme ve satın almalar incelendiğinde, 2014’te 399 milyar dolar artarak 2013 seviyesinin %13 üzerindedir. Güneyde UÖŞ’ler gelişmiş ülkelerin bağlı şirketlerini ele geçirmektedirler. İlk yatırım projeleri ise %7’lik yükselişle 744 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır, güneyden gelen UÖŞ’lerde artış gözlenmektedir²⁷. UNCTAD tahminlerine göre eğilim, ABD ve avro bölgesindeki proaktif para politikası ile artacaktır ancak bunun yanısıra bazı gelişmekte olan ülke kırılganlıklarına bağlı olarak döviz kuru volatilitesi ve artan jeopolitik tansiyon nedeniyle tedbirli bir artış olacaktır.

DYY çıkışları açısından değerlendirildiğinde, 2012-2014 yılları arasında gelişen Asya ekonomilerinde yabancı DYY’ları artış kaydederken, kuzey ABD’de ılımlı bir artış göstermiş, Avrupa ülkelerinde gerileme yaşanmıştır.

Grafik 8: DYY girişleri 1995-2013

Kaynak : WIR 2014, s.xiii

²⁶ UNCTAD, Global investment trends monitor no: 15, Mayıs 2015.

²⁷ UNCTAD, Global investment trends monitor no: 15, Mayıs 2015.

DYY girişlerini gösteren yukarıdaki grafikten anlaşılacağı üzere 2013 yılı itibariyle DYY akışları yükseliş trendine girmiştir. Küresel DYY girişleri %9 artarak 1.45 trilyon dolar yükselmiştir. Aynı dönemde küresel DYY stokları da %9'luk artışla 25.5 trilyon dolar seviyesine yükselmiştir. Geleceğe yönelik projeksiyon incelendiğinde 2014,2015 ve 2016 yıllarına ait beklentiler, gelişmekte olan ülkelere DYY girişlerinde artış beklense bile gelişmiş ülkelere olan DYY girişlerinin daha hızlı artacağı yönündedir²⁸.

9. 2007 ve 2008- 2014 Arası Kriz Sürecinde Bazı Ulusötesi Şirketlerin Durumu²⁹

9.1. General Electric (ABD, Elektrik dağıtım) Krizin başladığı 2007 yılından bu yana, General Electric gibi Amerikan sanayiinin en köklü şirketi, ilk kez cirosunun yarısından fazlasını A.B.D. dışından elde etmeye başlamıştır. İstihdamın yarısından fazlası da A.B.D. dışında istihdam edilmektedir.

Tablo 9.1: General Electric Şirketinin ulusötesilik endeksi (2007-2013)

General Electric	Varlık	Satışlar	İstihdam	Dış varlık	Ulusötesilik endeksi sıralaması
	Dış v. Toplam v.	Dış s. Toplam s.	Dış i. Toplam i.	Dış i. sıralaması	
2007	420300	86519	168112	1	76
	795337	172738	327000		
2008	401290	97214	171000	1	75
	797769	182515	323000		
2010	551585	79705	154000	1	57
	751216	150211	287000		
2011	502612	77480	170000	1	67
	717242	147300	301000		
2012	338157	75640	171000		
	685328	144796			
2013	331160	74382	135000	1	81
	656560	142937	307000		

Kaynak: UNCTAD 2007,2008,2010,2011,2012,2013 “the world’s top 100 non-financial TNC’s” tablo verilerinden tarafımdan derlenmiştir.

General Electric şirketinin ulusötesilik endeksi sıralaması tablosu incelendiğinde; dış varlık sıralamasında ilk sırada yer alan General Electric, kriz öncesi 420.300 milyon dolar olan dış yatırımlarını 2008’de 401.290 milyon dolar seviyesine düşürmüştür. 2010 yılında ise, dış yatırımlar kriz öncesi durumun üzerinde 551.585

²⁸ World Investment Report 2014, s.xiii

²⁹ 2009 yılına ait Unctad’ın ulusötesilik endeksi içeren verilerine ulaşamamıştır.

milyon olarak gerçekleşmiştir. Ancak daha sonra şirket dış yatırımları 2012 yılı itibarıyla düşüşe geçmiş ve 2013 yılında 331.160 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Krizin yansması sektörde hissedilmekte gerek dış yatırımlara gerekse satışlarda gerileme, ulusötesilik endeksi açısından sıralamada 81. sıraya gerilemesine neden olmuştur. Buna rağmen dış varlık sıralamasında şirket en üstteki yerini korumuştur.

9.2.Vodafone (İngiltere, İletişim) İngiliz cep telefonu şirkettir. Dünyanın 30 ülkesinde GSM operatörlüğü yapmaktadır. 2013 yılında 94 milyar kar açıklarak Fortune Global 500’de karlılık açısından ilk sıraya yerleşmiştir³⁰.

Tablo 9.2: Vodafone Şirketinin ulusötesilik endeksi (2007-2013)

Vodafone	Varlık	Satışlar	İstihdam	Dış varlık	Ulusötesilik endeksi sıralaması
	Dış v. Toplam v.	Dış s. Toplam s.	Dış i. Toplam i.	sıralaması	
2007	230600	60317	62008	2	6
	254948	71070	72375		
2008	201570	60197	68747	3	6
	218955	69250	79097		
2010	224449	63069	65729	3	15
	242417	71315	84990		
2011	171941	65448	75476	8	10
	186176	74089	83862		
2012	199008	62065	78599	7	9
	217031	70224			
2013	182837	59059	83422	7	9
	202763	69276	91272		

Kaynak: UNCTAD 2007,2008,2010,2011,2012,2013 “the world’s top 100 non-financial TNC’s” tablo verilerinden tarafımdan derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda yer alan Vodafone verilerine göre; kriz öncesi toplam varlıklarının %90’ı yabancı ülkelerdeki yatırımlarından, istihdamının %86’ı yabancı çalışanlardan oluşan ulusötesileşme sıralamasında en üst sıralarda yer alan bir şirket olarak görülmektedir. Kriz sürecinde 2010 yılında artış görülmekle birlikte 2011 yılından itibaren dış yatırımlarda gerileme görülmekle birlikte, çağrı merkezleri yoluyla yurtdışı istihdamın artırılması ile ulusötesilik endeks sıralamasında üst sıradaki yerini korumuştur.

9.3. Royal Dutch/Shell (petrol, gaz, Hollanda) 2013 yılında Shell satışlarda 2, genelde 7 sıra düşmüştür. Dünya üzerinde 44.000 İstasyonu, 30 rafinerisi ve günde 3.3 milyar varil üretimi vardır³¹.

³⁰ <http://fortune.com/global500/2013>

³¹ <http://fortune.com/global500/2013>

Tablo 9.3: Royal Dutch/Shell Şirketinin ulusötesilik endeksi (2007-2013)

Royal Dutch Shell	Varlık Dış v. Toplam v.	Satışlar Dış s. Toplam s.	İstihdam Dış i. Toplam i.	Dış varlık sıralaması	Ulusötesilik endeksi sıralaması
2007	196828 269470	207317 355782	86000 104000	3	35
2008	222324 282401	261393 458361	85000 102000	3	6
2010	271672 322560	230697 368086	82000 97000	2	29
2011	296449 345257	282673 470171	75000 90000	2	31
2012	270247 360325	282930 467153	73000	2	32
2013	301898 357512	275651 451235	67000 92000	2	34

Kaynak: UNCTAD 2007,2008,2010,2011,2012,2013 “the world’s top 100 non-financial TNC’s” tablo verilerinden tarafımdan derlenmiştir.

Yukarıda yer alan Royal Dutch/Shell verilerine göre, kriz öncesi dış yatırımların toplam yatırımlar içindeki payı %73 seviyesindedir. Yatırımlar 2008 yılında herhangi bir gerileme kaydetmemiştir. 2008’de %78, 2010’da %84, 2011’de %85, 2012’de %75 ve 2013’te %84 gibi yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. İstihdam açısından değerlendirildiğinde, kriz sürecinde istihdamda gerileme gözlenmektedir.

9.4 British Petroleum (İngiltere, petrol, gaz) 2010 yılında Meksika körfezini temizlemek için yaptığı ödemeler nedeniyle karı yarıdan fazla düşmüştür. 42 milyar maliyet ve cezaya katlanmaktadır.

Tablo 9.4: British Petroleum Şirketinin ulusötesilik endeksi (2007-2013)

British Petroleum	Varlık	Satışlar	İstihdam	Dış varlık sıralaması	Ulusötesilik endeksi sıralaması
	Dış v. Toplam v.	Dış s. Toplam s.	Dış i. Toplam i.		
2007	185323	223216	80600	4	23
	236076	284365	97600		
2008	188969	283876	76100	4	20
	228238	365700	92000		
2010	243950	234313	65926	3	18
	272262	297107	79700		
2011	263577	308437	68005	3	21
	293068	386463	83430		
2012	270247	300216	69853	3	22
	300193	375580	85700		
2013	202899	250372	64300	6	38
	305690	379136	83900		

Kaynak: UNCTAD 2007,2008,2010,2011,2012,2013 “the world’s top 100 non-financial TNC’s” tablo verilerinden tarafımdan derlenmiştir.

Kriz sürecinde dış varlıklarını artıran şirket,2013 yılında hem dış varlık hem de dış satışlarda gerekse dış istihdamda yaşanan gerileme ile birlikte ulusötesilik endek-sine göre 38.sıraya düşmüştür.

9.5 Exxon Mobil (ABD,petrol ve gaz şirketi)Karlılık konusunda en karlı şirketlerden olmasına rağmen 2013’te sıralamada 5.liğe gerilemiştir³².

Tablo 9.5: Exxon Mobil Şirketinin ulusötesilik endeksi (2007-2013)

Exxon Mobil	Varlık	Satışlar	İstihdam	Dış varlık sıralaması	Ulusötesilik endeksi sıralaması
	Dış v. Toplam v.	Dış s. Toplam s.	Dış i. Toplam i.		
2007	174726	269184	50904	5	41
	242082	390328	80800		
2008	161245	321964	50337	6	42
	228052	459579	79900		
2010	193743	254219	52643	6	44
	302510	341781	83600		
2011	214231	316686	49496	4	66
	331052	433526	82100		
2012	214349	301840	46361	6	45
	333795	420714	76900		
2013	231033	237438	45216	4	56
	346808	390247	75000		

Kaynak: UNCTAD 2007,2008,2010,2011,2012,2013 “the world’s top 100 non-financial TNC’s” tablo verilerinden tarafımdan derlenmiştir.

³² <http://fortune.com/global500/2013> , erişim tarihi 01/07/2015

Tablodan anlaşılacağı gibi, Exxon Mobil'in 2013 yılında dış yatırımlarda artış yaşamıştır. Bununla birlikte, toplam satışlar içindeki dış satışlarının payının 2012 yılında %71'den %60'a düşmesiyle birlikte, 2013 yılında ulusötesilik endeksi sıralamasındaki yeri 45. sıradan 56. Sıraya gerilemiştir.

9.6. Toyota (Japonya, otomotiv) Toyota hava yastığı ile ilgili yaşanan sorunlar neticesinde 5 milyon aracı geri çağırma durumunda kalmıştır. Buna rağmen kuzey Amerika'da satışları güçlü olarak devam etmektedir. Petrol fiyatlarındaki yaşanabilecek bir yükseliş nedeniyle özellikle General Motor'un elektrikli aracı Tesla'ya karşı ABD'de rekabette geri kalma riskiyle karşı karşıya kalabilir³³.

Tablo 9.6: Toyota Şirketinin ulusötesilik endeksi (2007-2013)

Toyota	Varlık	Satışlar	İstihdam	Dış varlık sıralaması	Ulusötesilik endeksi sıralaması
	Dış v. Toplam v.	Dış s. Toplam s.	Dış i. Toplam i.		
2007	153406	145815	121775	6	75
	284722	230607	316121		
2008	169569	129724	121755	5	74
	296249	203955	320808		
2010	211153	140319	118362	5	76
	359862	221604	317716		
2011	214117	142888	123655	5	86
	372566	235200	325905		
2012	233193	170486	126536	4	77
	376841	260776			
2013	274380	171231	137000	3	67
	403088	256381	333496		

Kaynak: UNCTAD 2007,2008,2010,2011,2012,2013 “the world’s top 100 non-financial TNC’s” tablo verilerinden tarafımdan derlenmiştir.

Yukarıda yer alan tabloya göre; Toyota kriz öncesi olan 2007 yılında dış varlıkları, toplam varlıkların %53.8 iken 2010 yılında bu oran %58.6'a, 2013 yılında ise %68'e yükselmiştir. Satışlar açısından değerlendirdiğimizde; 2007 yılında dış satışların toplam satışlar içindeki payı %63.2, 2010 yılında yatay bir seyir izleyerek %63.3 iken, 2013 yılında %66.7 seviyesine yükselmiştir. Dış satışlarda yaşanan bu önemli artışla birlikte ulusötesilik endeksinde 2013 yılında 67. sıraya yükselmiştir.

9.7. Total (Fransa, petrol, gaz) Araştırma rafinasyon ürün pazarlama ve satış gibi geniş faaliyet alanı vardır.2013 yılında karlılık ve piyasa değerindeki düşüş nedeniyle bir önceki yıla göre gerileme kaydetmiştir.

³³ <http://fortune.com/global500/2015> , erişim tarihi 01/07/2015

Tablo 9.7: Total Şirketinin ulusötesilik endeksi (2007-2013)

Total	Varlık Dış v. Toplam v.	Satışlar Dış s. Toplam s.	İstihdam Dış i. Toplam i.	Dış varlık sıralaması	Ulusötesilik endeksi sıralaması
2007	143814 167144	177835 233699	59146 96442	7	26
2008	141442 164662	177726 234574	59858 96959	7	27
2010	175001 192034	143047 186061	57643 83600	7	30
2011	211314 228036	197480 256732	61067 96104	6	29
2012	214507 227107	180440 234287	62123 97126	5	28
2013	226717 238870	175703 227901	65602 98799	6	38

Kaynak: UNCTAD 2007,2008,2010,2011,2012,2013 “the world’s top 100 non-financial TNC’s” tablo verilerinde tarafımdan derlenmiştir.

Total; kriz öncesi dış yatırımları toplam yatırımlarının %86’ını oluştururken, krizin patlak verdiği 2008 yılında gerek dış, gerekse toplam yatırımlarda gerileme saptanmıştır. Daha sonra 2010 yılından itibaren yatırımlardaki artışla dış yatırımlar %94 seviyesine yükselmesine rağmen satışlardaki gerileme ulusötesilik endeksinde gerilemesine neden olmuştur.

Sonuç

1970’lerden itibaren üretimin parçalanması yolu ile üretimin küreselleşmesi; sınıf ve sosyal eşitsizliğin küresel çapta yayılımına neden olmuştur. Değerin, uluslararası hızlı hareketi, sermayenin küresel çevrimine dahil oluyordu. Yeni sistem, teknik seviyede yeni bilgi teknolojileri ve organizasyonel yeniliklerle değer yaratımının sirküle edilmesi ve dünya çevresinde dolaşımını sağlıyordu. Bu sayede ulusal ekonomiler parçalanmış ve yeni küresel üretim ve finansal sistemin bir unsuru olarak tekrar bir araya getirilmiştir. Böylece ulus devletlerde yeni küresel ekonomik sistemin parçası olmaktadır. Bu uluslararası piyasa entegrasyonundan, küresel üretim entegrasyonuna geçiştir. Uluslararası finansal sistemde 1980’den itibaren entegre küresel finansal sistem olarak farklılık göstermektedir³⁴

Kriz sonrası durum incelendiğinde; küreselleşme ile küreselleşmenin krizinin, önceki krizlerden farklılık gösteren özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla farklı bir durumda; aynı araçları kullanarak aynı sonuçlara ulaşma beklentisi

³⁴ <http://www.soc.ucsb.edu/faculty/robinson/Assets/pdf/thecrisis.pdf> erişim tarihi: 11/05/2014

---

yararsızdır. Küreselleşme ile yaşanan yeni bir çağdır. Ulusötesileşmenin artması ile küresel üretim ve finansal sistem, ulusların ve insanlığın entegrasyonunu gerekli kılmaktadır. Ulusötesi üretim süreçlerinin etkin olduğu bir ekonomik sisteme geçiş, ulus devletlerin küresel sosyal politik ve kültürel yapıya karşı durmasını giderek zorlaştırmaktadır.

Küresel ekonomi giderek birbirine bağlı bir konumda çalışmaktadır. Buna karşılık siyaset, yerel ve ulusal boyutta kalmaktadır ve bu durum büyük sorun yaratmaktadır. Öte yandan; açlık ve nükleer tehdit sorunları için uluslararası ortak bir çabaya ihtiyaç vardır. Küresel ısınma sorununu ulus devlet tek başına halledememektedir. Uluslararası finansın istikrarlı olması ve vergilerin ödenmesi sermaye akımlarının denetlenmesi yine ulus devletin tek başına çözemeyeceği sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunların ulusötesileşmesi, çözümlerin de ulusötesileşmesi sonucunu doğurmaktadır. Buna bağlı olarak, sivil toplum kuruluşlarının ulusötesileşmesi küreselleşmenin getirdiği sonuçlar içinde yer almaktadır.

Kriz sürecinde yatırımlar incelendiğinde ortaya çıkan bir başka sonuç; yatırımların ilk yatırım yerine, birleşme ve satın almalar üzerine yoğunlaşmış olmasıdır. Kriz sürecinde küresel sermaye ve tekelleşme artarak devam etmiştir. Ulusötesi sermayenin güçlenmesi, en tepede yer alan ulus ötesi sermaye sınıfının da güçlenmesini beraberinde getirmiştir en zenginler listesindeki zenginleşme bunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda sermaye ve emek sınıfı arasındaki mesafe açılarak eşitsizliği küresel çapta derinleştirmektedir. Küresel şirketleri ulusötesilik endeksi açısından incelediğimizde; sıralamada en üstte yer alan şirketlerden Royal Dutch/Shell, British Petrol, Exxon Mobil, Total gibi petrol ve doğalgaz şirketlerinin geriye düştüğü gözlenmektedir. Yine ilk sırada yer alan enerji şirketi General Electric son yıllarda endeks açısından gerileme kaydetmiştir.

Küreselleşme ile finansal şirketlerin durumu incelendiğinde, kriz öncesi “en yüksek etkileşimli” şirketlerin, krizden en fazla etkilenen şirketler olduğu gözlenmektedir. GSI ulusötesilik endeksi ile ilişkilendirildiğinde ulusötesilik açısından en üst sıralarda yer alan ve yüksek etkileşimli şirketlerin sistemik risk anlamında gelecekte de yüksek riske sahip olduğu gözönünde bulundurulmalıdır. Kriz sürecinde küresel şirketler açısından bir başka sonuç; gelişmekte olan ulusötesi şirketlerinin gelişmiş ülke küresel şirketlerine nazaran DYY’lerinde meydana gelen artışlardır. Bu durum gelişmekte olan ülkeler açısından her ne kadar olumlu bir gelişme olarak değerlendirilse de 2012 sonrası bu eğilimin tersine döndüğü ve küresel kırılganlıkların devam ettiği ortamda şirket karlarında meydana gelebilecek düşüşlerin gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkileyeceği gözden kaçırılmamalıdır. Buna örnek olarak çalışmada daha önce belirtildiği gibi, Çin’in doğrudan yatırım giriş ve çıkışlarının oranının 1:1 olarak değişimiyle, küresel kırılganlıkların arttığı zamanlarda Çin’in bu gelişmeden etkilenmesi, geçmişe oranla artış gösterebilecektir. 2015 yılında Çin’in büyüme rakamlarındaki yavaşlamayı buna bağlayabiliriz.

Ulusötesileşme her ne kadar küresel şirketlerin dünya çapında kar arayışlarına yanıt verse de, dünya ticaret hacmi ve dünya üretiminin istikrarlı bir şekilde artışı sonucunda yeterli verimlilik sağlanabilecektir. Bununla beraber ulusötesileşme, tekelleşme yoluyla eşitsizliğin de küreselleşmesini beraberinde getiren bir sistem olacaktır.

Kaynakça:

CHOMSKY Noam, **Occupy/işgal et sınıf savaşı isyan ve baskı üzerine düşünceler**., Osman Akinbay(çev), İstanbul: Agora Kitaplığı, Temmuz 2013.

Dünya Gazetesi, “Çin’in en büyük 500 şirketi açıklandı”, 02/09/2014

GEORGE Susan, **State of Corporations “The rise of illegitimate power and the threat to democracy”** https://www.tni.org/files/download/state_of_corporation_chapter.pdf

GEORGE Susan, State of power 2014, State of corporations, The rise of illegitimate power and the threat to democracy, https://www.tni.org/files/download/state_of_corporation_chapter.pdf

ROBINSON William., “**Great Recession of 2008 and continuing crisis**” International Review Of Modern Sociology, Volume 38, Number 2, Autumn 2012.

ROBINSON William, “**The crisis of Global Capitalism**” <http://www.soc.ucsb.edu/faculty/robinson/Assets/pdf/thecrisis.pdf>

SOGGED, State of Davos, “**The Camel’s nose in the tents of global governance**” https://www.tni.org/files/download/state_of_davos_chapter.pdf

STIGLITZ Joseph E., “**Eşitsizliğin Bedeli**”, Ozan İşler(çev), İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

UNCTAD, World Investment Report 2013, **The top 50 financial TNCs ranked by Geographical Spread Index 2012**, www.unctad.org/fdistatistics.

UNCTAD, World Investment Report 2012, **The top 50 financial TNCs ranked by -Geographical Spread Index 2011**, www.unctad.org/fdistatistics.

UNCTAD, World Investment Report 2011, Non-Equity Modes of International Production and Development, **The top 50 financial TNCs ranked by Geographical Spread Index 2010**, www.unctad.org/fdistatistics.

UNCTAD, World Investment Report 2010, **The top 50 financial TNCs ranked by Geographical Spread Index 2009**, www.unctad.org/fdistatistics.

UNCTAD, World Investment Report 2009, **The top 50 financial TNCs ranked by Geographical Spread Index 2008**, www.unctad.org/fdistatistics.

UNCTAD, **The world’s top 100 non-financial TNC’s, ranked by foreign assets 2008**, www.unctad.org/fdistatistics.

UNCTAD, **The world’s top 100 non-financial TNC’s, ranked by foreign assets 2009**, www.unctad.org/fdistatistics

UNCTAD, **The world’s top 100 non-financial TNC’s, ranked by foreign assets 2010**, www.unctad.org/fdistatistics.

UNCTAD, **The world’s top 100 non-financial TNC’s, ranked by foreign assets 2011**, www.unctad.org/fdistatistics

---

UNCTAD **The world's top 100 non-financial TNC's, ranked by foreign assets 2012**, www.unctad.org/fdistatistics.

UNCTAD **The world's top 100 non-financial TNC's, ranked by foreign assets 2013**, www.unctad.org/fdistatistics

UNCTAD **The world's top 100 non-financial TNC's, ranked by foreign assets 2014**, www.unctad.org/fdistatistics

UNCTAD, **Global Investment Trend Monitor No:2, Ocak 2010**,

<http://unctad.org/en/PublicationsLibrary>

UNCTAD, **Global Investment Trend Monitor No:5, Ocak 2011**,

<http://unctad.org/en/PublicationsLibrary>

UNCTAD, **Global Investment Trend Monitor No:8, Ocak 2012**,

<http://unctad.org/en/PublicationsLibrary>

UNCTAD, **Global Investment Trend Monitor, No:11, Ocak 2013**,

<http://unctad.org/en/PublicationsLibrary>

UNCTAD, **Global Investment Trend Monitor, No:15 Mayıs 2014**,

<http://unctad.org/en/PublicationsLibrary>

UNCTAD, **Global Investment trends monitor no: 15, Mayıs 2015**,

<http://unctad.org/en/PublicationsLibrary>

UNCTAD, **World Investment Report 2009:Transnational Corporations, Agricultural Production and Development**,

http://unctad.org/en/Docs/wir2009overview_en.pdf

<http://fortune.com/global500/2015>

<http://www.bloomberg.com/billionaires/2013-09-13/>

UNDP, **“Partnership With The Business Sector For Turkey’s Development”**

[http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2005/07/13/partnership with the business sector for Turkey’s development/](http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2005/07/13/partnership%20with%20the%20business%20sector%20for%20Turkey%27s%20development/)

VITALI S., GLATTER J. ve BATISSION S., 2011,**The Capitalist Network That Runs the World**, New Scientist, October.